BOSHLANG‘ICH TA’LIM JARAYONIDA EKSKURSIYA METODINING DIDAKTIK VA TARBIYAVIY IMKONIYATLARI

Sanoyeva Charos Komilovna
Buxoro viloyat Pedagogik mahorat markazi
“Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari” fani metodisti

Annotatsiya (o‘zbek tilida)

Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’lim jarayonida ekskursiya metodining nazariy asoslari, rivojlanish bosqichlari hamda uning didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari ekskursiya metodining boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilish faoliyatini faollashtirish, ekologik madaniyatini shakllantirish va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita ekanini ko‘rsatadi. Shuningdek, ekskursiya metodidan kompetensiyaviy yondashuv asosida foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: ekskursiya, boshlang‘ich ta’lim, metodika, didaktika, tarbiyaviy funksiya, kompetensiyaviy yondashuv.

Аннотация (на русском языке)

В статье рассматриваются теоретические основы экскурсионного метода в начальном образовании, этапы его развития и педагогические возможности. В процессе исследования использовались методы анализа научной литературы, сравнительного анализа и обобщения. Результаты исследования показывают, что

экскурсия является эффективным педагогическим средством активизации познавательной деятельности учащихся начальных классов, формирования экологической культуры и развития социальных компетенций. Обосновывается значимость применения экскурсионного метода в условиях компетентностного подхода.

Ключевые слова: экскурсия, начальное образование, методика, дидактика, воспитательная функция, компетентностный подход.

Abstract (in English)

The article examines the theoretical foundations of the excursion method in primary education, the stages of its development, and its didactic and educational potential. The research is based on the analysis of pedagogical literature, comparative analysis, and generalization methods. The results show that excursions are an effective pedagogical tool for activating cognitive activity, developing ecological awareness, and forming social competencies among primary school students. The study also substantiates the importance of using excursion methodology within the framework of the competency-based approach.

Keywords: excursion, primary education, methodology, didactics, educational function, competency-based approach.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularning bilish faoliyatini faollashtirish hamda amaliy ko‘nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari sababli bilimlarni ko‘rgazmali hamda amaliy faoliyat asosida o‘zlashtirish samarali natija beradi. Shu jihatdan ekskursiya ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan muhim didaktik shakllardan biri

hisoblanadi. Ekskursiya metodining nazariy asoslari pedagogika tarixida muhim o‘rin egallaydi. Didaktikaning asoschilaridan biri Yan Amos Komenskiy ta’limni tabiatga mos holda tashkil etish zarurligini ta’kidlab, bilim sezgi organlari orqali idrok etilganda mustahkam bo‘lishini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Shuningdek, Johann Heinrich Pestalozzi ta’lim jarayonini konkret kuzatishlardan boshlash zarurligini ilgari surgan. Nemis pedagogi Adolf Diesterweg esa o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun real hayotiy hodisalarni o‘rganish muhimligini qayd etgan.

Rus pedagogikasida Konstantin Ushinsky hamda Vasiliy Sukhomlinskiy ekskursiyani o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va ma’naviy tarbiyasining samarali vositasi sifatida baholaganlar. Zamonaviy ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi ekskursiya metodidan foydalanish imkoniyatlarini yanada kengaytirmoqda. Bu metod o‘quvchilarning real hayotiy jarayonlarni kuzatish orqali bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga yordam beradi. Tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich ta’lim jarayonida ekskursiya metodining didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

Mazkur tadqiqotda pedagogik ilmiy izlanishlarga xos bir qator metodlardan foydalanildi. Avvalo, pedagogika va didaktika sohasiga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Turli pedagog olimlarning ekskursiya metodiga oid qarashlari qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek, tizimli yondashuv asosida ekskursiya metodining rivojlanish bosqichlari o‘rganildi hamda olingan ilmiy ma’lumotlar umumlashtirildi. Ushbu metodlar ekskursiya metodining nazariy asoslarini aniqlash hamda uning boshlang‘ich ta’lim jarayonidagi pedagogik ahamiyatini ochib berishga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari ekskursiya metodining pedagogika tarixida bosqichma-bosqich rivojlanganini ko‘rsatadi. Dastlab ekskursiya oddiy kuzatish shaklida tashkil etilgan bo‘lsa, keyinchalik u pedagogik metod sifatida shakllandi. Ilmiy-metodik rivojlanish

jarayonida ekskursiya o‘quv rejalari bilan bog‘lanib, uning maqsad va vazifalari aniqlashtirildi. Ekskursiyani tashkil etishning tayyorgarlik, o‘tkazish va yakuniy tahlil bosqichlari ishlab chiqildi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ekskursiya o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali metod sifatida qaralmoqda. Bu jarayonda o‘quvchilar real obyekt va hodisalarni kuzatish orqali bilimlarni mustaqil ravishda o‘zlashtiradilar. Shuningdek, ekskursiya metodidan foydalanish o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, kuzatuvchanlik, tahliliy fikrlash hamda xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida ekskursiya metodining didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlari keng qamrovli hisoblanadi. Bu yoshdagi o‘quvchilar ko‘proq ko‘rgazmali-obrazli tafakkurga ega bo‘lganliklari sababli real obyektlarni kuzatish orqali bilimlarni samaraliroq o‘zlashtiradilar. Ekskursiya jarayonida o‘quvchilar narsalarni kuzatadi, ularni taqqoslaydi, o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlaydi hamda umumiy xulosalar chiqaradi. Bu esa ularning tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ekskursiyaning tarbiyaviy ahamiyati ham muhimdir. Tabiatga uyushtirilgan ekskursiyalar o‘quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantiradi. Tarixiy va madaniy maskanlarga uyushtirilgan tashriflar esa milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, ekskursiya jarayonida jamoaviy faoliyat shakllanadi. O‘quvchilar birgalikda harakat qiladi, o‘zaro muloqot qiladi hamda umumiy vazifalarni bajaradi. Bu jarayon ularning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki o‘tkazilgan ilmiy tahlillar ekskursiya metodining pedagogika fanining rivojlanish jarayonida shakllanib, takomillashib borganini ko‘rsatadi. Bugungi kunda ekskursiya boshlang‘ich ta’lim jarayonida samarali didaktik vositalardan biri hisoblanadi. Ekskursiya metodidan foydalanish o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda ularning ijtimoiy va ma’naviy sifatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimida ekskursiya metodidan samarali foydalanish, uning innovatsion shakllarini ishlab chiqish hamda pedagogik amaliyotga keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi **Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni.** – Toshkent, 2020.
2. Komenskiy Ya.A. **Buyuk didaktika.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Pestalozzi J.H. **Ta’lim nazariyasi va amaliyoti.** – Moskva: Pedagogika, 1981.
4. Diesterweg A. **Pedagogik asarlar.** – Moskva: Prosveshcheniye, 1956.
5. Ushinskiy K.D. **Inson – tarbiya predmeti sifatida.** – Moskva: Pedagogika, 1988.
6. Sukhomlinskiy V.A. **Bolalarga qalbimni beraman.** – Toshkent: O‘qituvchi, 1984.
7. Makarenko A.S. **Pedagogik poema.** – Moskva: Prosveshcheniye, 1987.
8. To‘xtaxodjayeva M.X. **Pedagogika nazariyasi.** – Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
9. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent: Fan, 2012.
10. Ishmuhamedov R. **Ta’limda innovatsion texnologiyalar.** – Toshkent, 2014.
11. Azizxo‘jayeva N.N. **Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.** – Toshkent, 2006.
12. Podlasiy I.P. **Pedagogika.** – Moskva: Vlados, 2010.

13. Zimnyaya I.A. **Pedagogicheskaya psixologiya.** – Moskva, 2004.
14. O‘zbekiston Respublikasi **Boshlang‘ich ta’lim davlat ta’lim standarti.** – Toshkent, 2021.
15. Klarin M.V. **Innovatsion pedagogik texnologiyalar.** – Moskva, 2013.